

Wesselényi Miklós báró ifjúsága.

(Második közlemény.)

II.

Az ifjú Wesselényi még nem volt tizenhárom éves, midőn atyja meghalt. De azt mondhatjuk, csak korára nézve volt gyermek. Lelki fejlettsége már serdült ifjúra vallott. Értelmi ereje és világossága csodálatot keltett nemesak környezetében, hanem mindenütt, a hol róla hallottak. Gondolkodásának komolysága, szívének nemessége és rendkívüli érzékenysége szeretetreméltóvá tették egész Erdélyben. Mindenki a jövő nagy emberét látta benne. Kora érettsége gondolkodásának önállóságában s függetlenségében volt legfeltűnőbb, e mellett a való élet nemesebb felfogásában s helyzetének, jövődjének tisztultabb átértésében.

Még apja életében történt, hogy Döbrentei meglátogatván Wesselényiékét: az id. báró dicsekedve említette látogatója előtt, hogy Kazinczy maga áll neki a Homerosz fordításának. Döbrentei örömét fejezte ki. A gyermek pedig kérdé: De ki is fordíthatná más Homeroszt, Kazinczynál?

A serdülő ifjak elé őt tűzték eszményképül a főúri házaknál működő nevelők, mert úgy tapasztalták, hogy sem szavaiban, sem tetteiben nem feledi soha, kinek a fia; s hogy midőn tanácsra van szüksége: első sorban a körülötte lebegő atyja szellemét kérdi, vajjon javalja-e, vagy ellenzi elhatározását. Merészen tekintett jövődjé pályájára, tehetségeinek gyors fejlődésére, a melyek mint az első meleg napsugártól érintett csirák a tavasz kezdetén, „bátor kevélységgel fejlődtek“. De apja halála megfosztá természetes gyámolától, a kinek körében, mint valamely terebélyes nagy fa árnyékában nem is érezte a nap égető hevét. Ime azonban, a villám földre teríté a terebélyes nagy fát,

s vajjon így az élet zivatarában megállhat-e? Ha tehetségeinek felső bimbái kiállják is most a veszélyt, vajjon a férfikor nyara nem perzseli-e le a gyöngye hajtásokat? . . .

E gondolatok fogamzanak az ifjú lelkében, mint „habzó elméjének zabolátlan kóborlásai“. Mással nem közölné, de Kazinczyval, a kinél „érezőbb barátira nem talált“, némi tartózkodással közleni meri. Mert az érző szívű jó barát az ő szomorúságát is elviselhetőbbé teszi. Aztán erős elhatározását, szilárd és komoly szándékát is fölleplezi.

„Szomorú az én sorsom, — írja Kazinczynak 1810. márcz. 26-dikán kelt levelében — de azért *nem csüggedek el, nem engedem magamat az orkánoktól eltiportatni*. Schillerként: a szerencsétlenségek tompuljanak meg állhatatosságomon. Egész igyekezetemet arra fogom fordítani, hogy (ha nem a magas köszirton is), de hasonló legyen élőfámhoz; segítsen a Mélt. Úr engem ezen feltételemben; légyen barátom; s hogy ha valahogy vagy az indulatoknak, vagy a fény hiábavalóságának engednék, akkor, mint Don Carlosnak marquis Posa, szólítsa nevén az én geniúsomat, juttassa eszembe atyámat és esküszöm, hogy érteni fogom“. ¹ S hogy ez nem az ifjú merész önbizalma, hanem a korán érett elme nemes nyilatkozása: íme egy adat.

Kazinczy az öreg Wesselényi halála után szerette volna nagy barátja életrajzát megírni s e czélból több erdélyi ismerősét fölkérte, hogy életrajzi adatokhoz juthasson. Többi között Laskay Sámuel is felszólítja, a ki — mint főntebb érinténk — Wesselényi ellen (legalább ha Cserey Farkasnak hitelt adhatunk) folyvást fondorkodott. Kazinczy megírta az özvegy Wesselényinének, hogy a mondott czélra Laskayt is megkereste. Erre az ifjú báró a következőleg válaszolt: „Ezen emberről (t. i. Laskayról) igen sokat írhatnék; de érdemes kívánok néhai atyámhoz lenni s a *boszuállás kívánságának még csak színét is eltávoztatom*; ama Véghetetlen Bíró el fogja igazítani; csak annyit írok tehát ezen emberről, hogy a Mélt. Úr nem jó helyt tudakozódott“. ²

Kinek nem jut itt eszébe a későbbi híres politikai- és állam-

¹ U. o. VII. köt. 336. l.

² 1810. márcz. 21-iki levele. U. o. 317. l.

férfiú nemes kiengesztelődése, a ki a Döblingbe vitt Széchenyire szórt embertelen gyanúsításokat elhallgattatni törekszik a *Pesti Hírlapba* írt cikkével, vagy a Kossuth elleni fölindulását önmagába fojtó régi jó barát bocsánata, ki az őt hidegen elbocsátó Kossuthot is kész régi meleg barátságával fogadni zsidói kastélyában? . . .

Az ifjú nemesak az elébe tűzött feladatokat végezte kedvvel és szorgalommal, nemesak az iskolában akkor tanított tárgyakból tett kitűnő vizsgálatokat: hanem az önmívelésnek is minden eszközét megragadta. Tizennégy esztendő korában p. o. már önmaga írt egy templomi prédikációt s azt el is mondta a zsidói templomban. Özvegy anyja is jelen volt és sírt örömeiben, sírt az öreg pap is. Mikor aztán kijött a templomból, a nép „összeesókolá ő nagyságát, a méltóságos tisztelendő úrfit”.¹

Ha vizsgálatot tett: arra rendesen az előkelőbbek közül számosan megjelentek. Bizonyos tekintetben ünneppé kívánták az ilyen napot tenni. S ha a meghívottak nem jelentek meg: az ifjú rokonai mellőzést emlegettek. Így 1810. szept. 9. és 10-dikén Kolozsvártt a theologiából, algebrából, historiából és más tárgyakból tett próbát. „Igen derekasint viselte magát”, írja Cserey Farkas, a ki azonban nem tudja elnyomni panaszát, hogy a fényes próbatételen oly kevesen voltak. Az épen ülésző országgyűlés rendjeinek főbjeit mind meghívta az özvegy, de csak kevesen jelentek meg; még legtöbben a százszok követei közül érdeklődtek a vizsgálat iránt.

A Wesselényi-ház rokonai „hazafi érdem“-nek fogták fel az id. báró áldozó készségét, a melylyel fiát nevelte, sőt a fiú fényes próbáit is.² Csodálhatjuk-e, hogy a hiúság ily körülmények között meg-megejtette az ifjú lelket? Ó is kifakadt, hogy „szomorú dolog, midőn egy hazának oly kevés gondja vagyon fiaira, hogy oda is, a hol a forog kérdésben, hogy következő polgárai közül, egyből, egy oly igaz fiának fiából, mit remélhet, oda is megjelenni méltónak nem tartja; mélyen sajnálom én ezt, nem annyira magam, mint hazámra nézve”.³ Mintha lassankint

¹ Kazinczy F.: Erdélyi Levelek. Nemzeti Könyvtár, XII. köt. 322. l.

² Cserey F. levele, 1810. szept. 9. Kaz. F. Lev. VIII. köt. 84. l.

³ 1810. nov. 22. írt levele. U. o. 168. l.

ébredezni kezdene benne az a tudat, hogy ő, ha apja erényeit követi, nemzetének vezéreiből közé jut, s épen ezért már ifjú korában más tekintetet kíván, mint a többi ifjak. Ez ébredező tudattal szoros kapcsolatban volt azon törekvése, hogy apja emlékét megörökítse, s hogy ez emlék folyvást előtte levén, nagy tettekre hevítse. Ifjú szívének egész érzésvilága nyilvánul e megható törekvésben, a mely öt-hat évig legkedvesebb gondja, legmelegebben ápolta czielja.

Az erdélyi szokásra hivatkozva, azt óhajtá, hogy az apjának 1810 jan. 7-én történt ünnepélyes temetése alkalmával mondott halotti beszédek némely versekkel együtt egy füzetben kinyomassanak s közkézre jussanak. Bár szomorúan vallja be, hogy a beszédek „nem követték tántorodás nélkül azon szűk ösvényét a halotti oratióknak, mely a hízkelés és mocskolódás közt vezet“; mert míg az elsőt kerülték, közel jártak a másik hibához s a helyett, hogy az égető sebre balzsamot esepgettek volna, újra föltépték a hegedő sebeket. Egy oly férfúnak, azon „színlés nélkül való, tántoríthatatlan hazafinak, azon erkölesiség valóságos felszentelt papjának“ érdemeit nem tartották beszédök méltó alapjának; fogyatkozásait, tévedéseit hordták fel, s így a gyászba borúltaknak vajmi kevés vigaszt nyújtottak. De nem szeretné megsérteni azokat a papokat, a kik a halotti szertartást végezték s épen ezért, ha a jelesebb magyar költők egy pár szép elegiában kifejeznék a nemzeti megilletődést, ez utóbbiak elfödnék amazok hibáit.

E mellett egy külön kápolnát kívánt építtetni apja sírhalmára fölé, a melynek emlékoszlopa hirdetné az ő hazafiságát.

Ez emlékkönyv szerkesztésére s az emlékmű tervezésére Kazinczyt kérte föl, mint a kinek izlésében föltétlenül megbízott. Kazinczy betegen veszi a felszólítást, de a gondolatot oly szépnek, sőt felségesnek találja, hogy betegségére csudatévő hatást tesz. Azonnal közli, mit itél a tervekre vonatkozólag. Szerencséjének tartja, hogy őt is részesítik a terv kidolgozásában; a legnagyobb örömmel fog feladata megoldásához. Fölkéri a legkiválóbb magyar költőket Wesselényit dicsőítő költemények írására. Ő maga az emlékkönyv elejére Wesselényi életrajzát szándékozik megírni, nagy gonddal, mint a hogy Tacitus

megírta Agricola életét; és „hogy a munka nemzetünk első poétáinak verseik mellé illjen: Tacitusnak s Plutarehnak lelkeiket“ tanulmányaiavá teszi, hogy azt a „kolozsvári két harangkongattatót megszegényítse“. A kápolnát úgy tervezi Kazinczy, hogy nyolcz dór oszlop egy sphaerai metszésű födelet tart. Azon két oszlopra, hol az istennő szobrához lép a néző: e két szó vésetnék: *virtuti, vindici*. Mert a ki Wesselényit ismerte, helyesnek kell tartania, hogy a *szelíd* és *rettenetes* fogalma össze van kapcsolva. A kápolna közepében állana egy gratia-növésű szelíd leány, domborodni kezdő mellel, asszonyi lepellel fődve, palást nélkül, bal könyökét egy vékony négyszögű támaszon nyugtatva s kezében Wesselényinek sárgarézből öntött profilképét tartva. Wesselényi képe rómaiiasan volna alkotva, meztelen nyakkal, előre fésült hajjal. A megszemélyesített *virtus* szobra Wesselényire nézne csendes mosolylyal, jobbjával pedig oly mozdulatot tenne, mintha a koszorút, a melyet tart, a képre akarná tenni. A szelíd és gyöngye leány fején sisak volna, mellet páncezél födné; egyik lábának hegye kitetszenék a szoknya alól s „taposná a vészes convulsióival küszködő kígyókat, melyek közül már csak egy kígyó élne“. A legfőlebb harmadfél láb magas pedestálon e fölírás lenne olvasható: *Néked szelíd és rettenetes istenné, ki a jóknak sérelmeiket hatalommal bosszúlod. A kora felett nagy férfiú bús özvegye s fija. 1810*.¹

Kazinczy terve teljesen megnyeri az özvegy Wesselényiné s fia tetszését, annak megvalósítását tehát egészen reá bízzák. Kazinczy szokott lelkesedésével fog a munkához, s évekig tart a tervezgetés, míg utoljára is a változott körülmények, vagy talán az ifjú ízlésének fejlődése a tervet abbahagyták. Költeményt sem kapott valamire valót a Berzsenyién kívül, mely a maga nemében valódi remek, s egyetlen maradandó emléke ez évekig tartó tervezgetésnek.

Az ifjú kegyelete később sem csökkent atyja emléke iránt. Többször emlegette, hogy nemcsak atyját, hanem jóltevőjét, barátját, vezetőjét vesztette el benne. Azonban mégis hálát ad a Gondviselésnek, hogy a csapást hamarább nem mérte reá,

¹ Kazinczy F. levele 1810. márcz. 25. U. o. 332—335. 1.

mert így már volt annyi lelki ereje, hogy soha nem feledheti intéseit, midőn „a szépet, nagyot, jót a maga méltóságában mutatta, követésökre kényszerítette s végre bizodalját egy könnyeseppel peesételte“. Kitörülhetetlen betűkkel metszette ez intelmeket szívébe az erős fiúi szeretet. Minden eselekedetében előtte van atyja példája, a mely megszabja életének zsinormértékét. Őt választja élte örökös követőjének, hogy tetteit úgy irányozza, mintha atyja folyvást figyelemmel kísérené. „Azon fogok igyekezni, — írja Kazinczyhoz — hogy atyámnak vára-kozását meg ne csaljam s méltatlan fia ne legyek. Azon kérem az eget, hogy soha ezen indúlatot bennem elaludni ne engedje; azon kérem a Mélt. Urat is, hogy eztet elevenítse“.¹

A tizennégy éves ifjú vallomása s föltétele ez. A kegyelet melege azonban mit sem vesz az idővel. Nem hiába egész valóját betölti a gyermeknek, a férfú szívében is olthatatlanúl ég. Naplójának nem egy helye tesz erről bizonyoságot. Midőn már politikai küzdelmekben edződik; midőn a férfú ezélja mind tisztábban kialakúl előtte: akkor is oly érzékeny szívvvel gondol vissza apjával töltött utolsó óráira; akkor is oly megható kegyelettel idézi emlékébe az elválás kínos pillanatait, mintha néhány hónap választaná el attól.

Ime, 1821. okt. 25-kén ezeket írja naplójába; „Ma van azon felejthetetlen gyászos napom, a melyen tizenkét esztendeje, hogy reszkető kezeimmal kedves jó atyámnak a szemeit befogtam, melyen legjobb barátomat a halál hideg karjai tőlem elragadták, s e véletlen eset által az erős tölgynek kidőlésével a magát hozzá kapcsolt gyenge plánta gyámol nélkül maradt. Most is látom tüzet szikrázó szemeit örökre bezárva a halál halvány színeiben előttem feküdni; most is borzadva hallom a gyászos harangot és a bús halotti éneket; most is érzem azon hideg csókot, melyet utóljára nyomtam sáppadt ajkaira. Minden inaimat megrázkódtatva hangzanak füleimbe vissza kedves jó anyám keserves zokogásai s a koporsó bezárásának irtóztató hangjai“.²

¹ 1810. okt. 25. levele. U. o. VIII. köt. 141. l.

² Szilágyi id. m. 9. l.

Kazinczy nemcsak apja emlékeért, hanem az ifjú iránti nagy reménységből is, mintha csak elhunyt barátja szellemének képében szólt volna, folyvást serkenté, lelkesíté. Azonban serkentő s lelkesítő szavai között a magasztalás hangjai is hallhatók valának, a melyek nem mindig estek jól az ifjúnak. A széphalmi vezér ugyan óva intette a hiú ragyogás szeretetétől, de intésében mindig volt valami, a mi a hiúságot is táplálhatta; mert mindig érezte, hogy a Wesselényi fiára az egész nemzet szemei függesztvék. A jó tanácsokban rendkívül sok finom megfigyelés olvasható, a melyekre Kazinczyt a sivár kor s az idősb Wesselényi alapos ismerete indította. Két örvényt látott az ifjú körül, a melyek elnyeléssel fenyegették. Egyik az alacsony ragyogás hajhászata, mi szolgálalkúséget okoz. Ettől azonban nem félti. „A másik örvény — mondja Kazinczy — az excentricitás, az exaltált ideákban való élés, a simólni nem tudó feszeség — ah! a nagy Wesselényi fiát ettől az örvénytől igen is féltém“. De ott van a szelídlelkű özvegy anyja, ettől kell tanulnia az exaltált képzelődést valóra váltani s úgy élni, hogy a jók ne csak tiszteljék, de szeressék is. A józan ész ítélőszéke elé kell állítania minden czélját, minden szándékát; ezt kell minden egyes esetben megkérdeznie: javolja-e elhatározását. Lám a magyar mágnások némelyike az idegeneket segíti s megfelelkezik saját véreiről. Vajjon nem kellene-e a bárónak pirúlnia maga és minden jók előtt, ha az összelövdözött Pozsony inségre jutott lakosai helyett ezer és ezer mérő életet azoknak adna, a kik ugyan a monarchia lakosai, de nem Magyarországiéi? Nem kellene-e pirúlnia, ha felnövekedvén, úgy szólna és tenne, hogy hiú ragyogónak tűnjék fel, s csak épen ez volna czélja? Nem kellene-e pirúlnia, ha az olesó népszerűség hajhászata irányozná tetteit, a sokaság szolgáljává alacsonyodnék s annak a kegyeit keresné? Viszont az élet különböző körülményei között számba kell vennie, milyen magatartással használhat, — a nélkül, hogy a becsület ösvényéről lelépne, — a közügynek. Goethe munkáiból hoz fel példát s figyelmébe ajánja *Egmontot*. Állítsa Wesselényi a józan ész ítélőszéke elé; mit nyer az, a ki meg nem hajlik, mint Egmont s mit az, a ki úgy ellenáll, mint Orániai Vilmos. Lám — írja Kazinczy — „Oranient Alba nem tehetette

a maga ideáinak áldozatává. Egmontot azzá tette, s az Egmont *egyenessége* nem használt, az Oranien *hajlósága* használ a szabadságnak“.

Ha Kazinczy hazafias tárgyáról ír, többször megfordul előtte az a kérdés: vajjon dolgozata mint fogja Wesselényi szívét emelni. Elgondolkozik: vajjon teljesíti-e a hozzáfűzött reményeket. Még a más világon is szeretné meghallani, mint fejlenek nagy tehetségei, mert hiszi, hogy Wesselényi fénye lesz a nemzetnek. De épen ezért vigyáznia kell az ifjúnak, hogy semmi olyat ne tegyen, a mi lealacsonyítaná, mert hozzá „nem illik semmi kicsiny“. ¹ Mióta a hozzá intézett epistolát a lipesei irodalmi újságban s a bécsi lapokban is ismertették Kazinczy jó barátai: már „a külföld is vizsgaszemekkel nézi“ őt. Mennyire meghiúsítaná tehát az egész nemzet reményét, ha csak a cím és kereszt csillogása irányozná lépteit. Kazinczy óhajtja, hogy a királyi kegy fénye is ragyogjon reá, de úgy, hogy tettei önértésében találjon mégis legédesb jutalmat. ² A Gondviselés mindent megadott neki arra, hogy *nagy és tiszta* legyen. Az erkölesi tisztaság határozza meg élete alapját, e nélkül igazán nagygyá nem lehet. A hiúság csábításait feddhetetlen erkölesi érzéssel kell legyőznie. Észre kell vennie, hogy a körülötte hódoló serege nem mindig képes megítélni, mit követel a tiszta hazafiság. Önmagának kell számot adnia tetteiről: javalná-e apja, javalhatnák-e apjának igaz barátai? Ha Horatius szavai esengenek fülébe: *Vitanda est improba Siren*, megőrzi erkölesi tisztaságát. Szívére köti a széphalmi vezér a classicus írók tanulmányozását, különösen Horatiusét, a kinek műveit folyvást olvasnia kell. Így csakhamar eljő az idő, hogy tehetségeit kifejthesse s tetteivel bizonyítsa nagyra hívatottságát. Csüggednie nem szabad. De erre nincs is oka, mert „ki volt tizenhatszadik évében az, a mi a mi kedves Wesselényink?“ „Láss, hallj, tanulj mindent — mondja Kazinczy — de koncentrálj erőt s el ne szórjad. Ha ezt nem teszed, minden lévén, semmi lészesz“. ³

Az atyai barát tanácsai talán soha sem találtak fogéko-

¹ 1810. ápr. 26. levele. U. o. VII. köt. 394—396. l.

² 1811. febr. 11. levele. U. o. VIII. köt. 316. l.

³ 1815. jan. 21. levele. U. o. XII. köt. 350—351. l.

nyabb szívre, mint a Kazinczyéi Wesselényinél. Nem érdektelen ezek hatását kutatni. A távol lakó, de leveleivel folyvást hozzákapsolt mentori szellem szünet nélkül őrzi az ifjút, a ki nemcsak örömmel, de hálával is hallgatja a böles tanácsokat. Jól mondá Szemere Pál: „Ha Wesselényi teljeseedsbe hozza reményeinket, az is Kazinczynek míve lesz”.¹

III.

Az ifjú báró egyénisége bizonyos vonzó erővel hatott mindenkire, a ki vele érintkezett, s a ki gondolkodásának kora érettségét, nemes szívének tisztaságát megismerte. Nagybátyja, Cserey Farkas, majd minden levelében elragadtatással szól „e gyönyörű és magasztos érzéssel teljes gyerek”-ről, a kinek deréksége s férfias erényei oly szembetűnők s naponkint erősödnek. Döbrentei is ünnepi óráknak tartja azokat, a melyekben Wesselényi társaságában lehet, mert „ég tanulni s a társaságban kellemes.” Kis János szintén úgy tekinti, mint nemzetünk jövő reményét. „Ez a szeretetreméltó ifjú — írja Kis J. Kazinczynek — ha úgy végzi, a mint kezdette, minden jók tiszteletére érdemes lesz, s mind a két haza kevélykedhetik benne.” Osztozik e véleményben Cserey Miklós is, a ki a tizenhatéves ifjúról azt ítéli, hogy „jól nevedik mind tanulására, mind érdemeire nézve; tiszta és jó indulati vannak.” „Végzetlenül óhajt tégedet” — írja róla Kazinczynek. Cserey Miklós azt tanácsolta az özvegynek, hogy nagyon helyesen tenné, ha az akkor épen együtt levő pozsonyi országgyűlésre kiküldené az ifjút. Azonban az özvegy erre azt vetette okúl, hogy nincs kivel. Csereyvel szívesen küldené, de ő szabadkozott, hogy körülményei nem engedik. „A gyermek kapott a javalásomon — írja Cserey M. Kazinczynek — s azt mondá reája: akkor, akár mennyit kerülnék, Kazinczyt felkeresném.” „Igyekszem magam is — végzi a tudósítást Cserey M. — észrevehetetlenül behatni formálódásába; s ha a hátrábbi esztendők, a nagy világ társalkodása, az egyidejűek, a más *nem*, a politikus atyafiak, s valami olyan házba beházasodás, a hol a majmolás a virtusnál többet ér, meg nem rontják: várhatni belőle nagy embert.”²

¹ 1815. jan. 17. levele. U. o. 335. l.

² 1812. máj. 30. levele. U. o. IX köt. 485. l. XII. köt. 302., 303. l.

1812. nov. 21-én Kolozsvárra ment anyjával és nevelőjével, Patakyval, hogy nyilvános iskolában folytassa tanulmányait. Jelen volt az elú tazáskor Cserey Farkas is, s bámúlta azt a nemes lemondást, a melylyel az ifjú elhagyta gyermekemlékeinek kedves helyét, — „nem érzés nélkül, nem aluszékony hidegséggel, hanem valóságos férfiúi lélekkel.“ Felolvasta előttük Pataky, a mit az idősb Wesselényiről Kazinczynak írt. „A midőn — írja Cserey F. — apjánál emberi gyengeség, vagy ezen felül emelkedett nemes erő került elő, mindakkor szájához szorította kezemet és könnyűkkel áztatta aztat. Minő mennyei érzések éledtek akkor szívemben! Egy szóval: ez a gyerek nagyra, igen nagyra menendő gyerek és belőle nagy ember lészen.“¹

A kolozsvári iskolázás azonban rosszul kezdődött. Az ifjú megbetegedett, sárgaságba esett, s hideglelés kínoztta. Kénytelen volt tehát orvosa tanácsára visszatérni Zsibóra. A tavasszal azonban jobban lévén, folytatta a Kolozsvárott megkezdett tanulmányait, Pataky és Döbrentei társaságában. Nagybátyja, Cserey Farkas is többször meglátogatta s ügyekezett egyben-másban segítségére lenni. Ő is ellátogatott e nagybátyjához, a kft legjobban szeretett anyja testvérei közül. Cserey F. épen oly lelkesedéssel emlékezik a vele töltött órákra, mint később Kazinczy. E két jó barát, úgy szólván, versenyezett egymással az ifjú dícséretében. Kazinczynak minden sora új-új örömet élesztett a Cserey F. szívében „e jeles vére“ iránt, a ki „a minden napiságon annyira felülemelkedett módú magaviselete által“ mindenkivel megkedveltette magát. Hitte, hogy Wesselényi hazánkban tüneményes jelenség, a kinek épen ezért sok irigye van.² Azonban tévedt, midőn úgy gondolkozott, hogy az irigyek ellen épen Kazinczy levelei védelmezhetik meg az ifjút. Mint Thukidydes mondatja Periklesszel: a mások érdemeit csak addig szeretjük hallani, míg azt hisszük, hogy annyi érdemünk nekünk is van. A szertelen magasztalás tehát, nem csoda, ha irigységet keltett ez esetben is.

Az ifjú Wesselényi tizenhét éves korában testi ügyes-

¹ 1812. decz. 6. levele. U. o. X. köt. 192. 1.

² 1814. nov. 21. levele. U. o. XII. köt. 191. 1.

ségével s erejével épen annyi esodálót nyert, mint szellemi tehetségeivel. Bécsben „a esászári ló-iskolában produkálta magát lovaglásban és köz-approbatiót nyert” — írta róla Cserey F. — A főhercegek is nagyon megkedvelték, a minék híre Erdélybe is eljutott. S midőn visszajövet a Festetics gr. Georgikonát meglátogatta: hírlapjaink is magasztalva emlegették a jövő reményét, a kiben a nagy Wesselényi nádor vére lüktet. Mikor Kazinczy nála tartózkodott: ő előtte is megmutatta, menyire haladt a lovaglásban. Bal térde sebes volt, de ez nem tartóztatta vissza, hogy a legtüzesebb paripákra is rá ne üljön. Négyet-ötöt kifárasztott, korlátot ugratott, néha kettőt is. Különösen Pajzán nevű lován tett bravouros mutatványokat, s ha nem lett volna oly mester a lovaglásban: „le kellett volna repülnie a kimondhatatlan tűzű lóról.” Mikor leszállott Pajzánról: látni lehetett, hogy a nadrágján átserkedzett vére, oly erővel szorította térdeivel a lovat.¹

Szellemi ereje nem kevésbbé esodálatos fejlődést mutatott. Nemesak tanulmányaiban haladt gyorsan; gondolkodásának önállósága is meglepő. A szertelen dicséret és magasztalás tömjénfüstje elkábíthatta egy-egy pillanatra: de józan esze már ekkor annyi jelét adta kiválóságának, a melyhez hasonlót alig találunk a legnagyobb emberekben is ily korban. Vajjon mi érdeme lehet neki, hogy Kazinczy és mások annyira kedvelik s magasztalják? Hiszen még semmit sem tett, a mi a kiválóság bélyegét hordozná magán. Irni már megkísérelte, azonban nagyon elégedetlen volt önmagával. S vajjon feljut-e bármikor is arra az érdempolezra, a hová törekszik?

E gondolatokkal vívódik a tizenhétéves ifjú s arra a meggyőződésre jut, hogy a jók őt vagy nem, vagy félreismerik. Ha érdemeink szerint becsülnek bennünket: lelki nyugodtsággal fogadjuk a dicséretet; ha pedig önérzetünk minmagunkat érdemesebbnek mutat, mint barátaink hiszik, csendes örömmel párosúl önérzetünk, a mely ez esetben még jobban emelkedik. Ha azonban kevesebbnek érezzük magunkat, mint barátaink vélik: fájdalmas érzés szállja meg szívünket. Kazinczy — így gondolja

¹ Erd. Lev. id. m. 298. l.

Wesselényi — égve égett, hogy oly ifjat ismerhessen, a ki vele a szép, jó és nagy nyilvánulásait éreztesse, s mivel ő benne mind ennek legalább *szikrája* megvan: a könnyen hevülő Kazinczy igen könnyen úgy tekinté e szikrákat, mint jól tévő melegséggel s fénynyel bíró lángokat: tehetségeit tehát fokozott arányokban nagyította képzelme s oly tehetségeket is talált ifjú barátjában, a mik nincsenek benne s fiatalságánál fogva nem is lehetnek. Pirúlva hallja, hogy őt Kazinczy a *magyar ifjúság fő díszének* tartja. „Oh barátom — írja erre vonatkozólag Wesselényi — elenyészett hazám düledékjeit könnyeimmel áztatva hagynám el szülőtte földemet, ha nemzetem ily nagyot esett és ily szegénységre jutott volna; de hála nemzetünk védangyalának, hazánk számos ifjúságában oly sok szép lelkek, bátor s kinyílt szívek s mívelt fők vagynak, hogy nem szégyenelhetjük magyarok lenni.“

Megvallja, hogy tíz-tizenöt éves korában meghaladta korát, s ha azzal egyarányban haladhatott volna a tökéletesedés felé: most már sokkal messzebb volna. De atyja halála s egy esztendeig tartó betegeskedése gátat vetettek haladása elé. Tudja, hogy erős lélek csak ép testben lakhatik s épen ezért a test edzését is egyik céljának tekinti és pedig nemcsak, mivel ez az ember egyik rendeltetése, hanem mert az ügyes test „ajánló volta nyit akárkinek is a használásra útát.“

De mégis a lélek tökéletesítése, erőinek kifejtése, erkölcsi érdemének emelése szabja meg emberi értékünket. Erkölcsi emelkedésünknek csak eszköze az ész művelése s tudományunk gyarapítása, de mégis „oly felségesek, oly szentek, hogy ezek nélkül az élet gyászos, s pályánk fény s haszon nélkül való.“ Szomorúan érzi, hogy ő még távol van attól az ideáltól, a melyet maga elé tűzött. Nem tett szemrehányást a természetnek, de érzi, hogy az ész és szív némely adományaiban hozzá mostoha volt. A mit pedig a természettől nyert, nem mind úgy fejtette ki, mint a hogy körülményei megengedték volna. „Eszem sok tehetségei — írja e szép önvallomásában Kazinczynak — még míveletlen hevernek s csüggedve nézek tudományim maroknyi voltára. A mi pedig erkölcsiségemet illeti, igaz, hogy épen megtartott érzéseimre s szívemre megelégedéssel tekintek:

de principiumim megállításában s szentül való követésében mely sokszor van vezetőre, intőre szükségem.“¹

Szerencséje volt, hogy oly nevelők vezették eddig, a kik paedagógiai finom érzéket alapos tudománnyal, emberismeretel józan kritikával képesoltak össze; a kik érette tanúltak s mívelték magukat s mintegy érette éltek. Mint főntebb előadtuk, Tőkés János külföldi útazása idején már Pataky Mózes is tanította a kis Wesselényit, de nevelésének főgondozója csak 1809. őszén lett, midőn Tőkés J. a Wesselényi-házat elhagyta. Pataky M. mellett Szabó András, a jeles bölcselkedő is nevelte, tanította és pedig — úgy látszik — az iskolai tárgyakból jó-részben Szabó A. készítette el. Cserey F. ugyanis azt írja, hogy Wesselényi a legkitűnőbbben megállotta helyét a vizsgálatokon s méltán dícséretére vált Szabó Andrásnak. Wesselényi maga is bevallja, hogy neki igen-igen sokat köszönhet. Cserey Miklós is úgy tapasztalta, hogy Szabó A. nemesak finom paedagógiai érzékű, de felvilágosodott értelmű férfiú is, a ki a nemzet életéről úgy gondolkodik, mint ő, vagy Kazinczy s így épen alkalmas azt ápolni, a mit az id. Wesselényi fiába oltott. Szabó A. szintén több évig tanította az ifjú bárót s csak 1816-ban vált meg tőle, midőn marosvásárhelyi tanár és könyvtárnok lett.² Azonban mikor Pataky vezette az ifjú báró nevelését: Szabó A. inkább csak a bölcelet tanítására szorítkozott, s neki köszönhette Wesselényi, hogy az önálló gondolkozásban oly kora érettségre jutott.

Pataky nemesak nevelője volt, hanem igaz szívű barátja is. Ritka, szinte páratlan viszony fejlődött közöttük. Pataky kora ifjúságában a költészetben is tett néhány próbát, azután Schiller *Don Carlosát* és Goethe *Egmontját* magyarra fordította, majd a classicus írókat tanulmányozta.³ A magyar történelemben fölötte jártas volt. E mellett rendkívül kellemes modorával mindenkit

¹ 1814. decz. 8. levele. U. o. XII. köt. 248—250. l.

² Philosophiai értekezéseit l. az Erdélyi Múzeum I. kötetében. (1814. 1815. évf.)

³ A római poézis történetei ez tanulmánya az Erd. Múz. I. füzetében (1814) 121—141. l.

bízalomra hangolt maga iránt. A kik az ifjú bárót megismerték s nagy tehetségeinek gyors fejlődését bámúlva tapasztalták, egyszersmind Patakyt is méltó dícsérettel illették. Mintha csak pótolni akarta volna azt a veszteséget, a melyet az ifjú apja halálával szenvedett: egészen tanítványának áldozta életét, eltemetve jövőjét, a melyre oly kecses reménnyel készült. Semmit nem tekintett fáradságnak, semmit áldozatnak, ha törekvése a tanítvány erkölesi értékét növelhette. Az özvegy Wesselényiné is örömmel látta, milyen önfeláldozó barátja lett Patakynak az ő fiának, s úgy vélte, ha ő is meghal, Patakynak lesz „gyámola s mindene“ az ifjú bárónak, a ki tizedik évétől kezdve a legnyíltabb bízalommal ragaszkodott hozzá. Patakynak csak azért tanult, hogy minden ismeretét tanítványában értékesíthesse, s csak arra a dícsőségre vágyott, hogy nagy embert adhasson hazájának. „Ugy hitte — írja Kazinczy — hogy ha magából kevesebbet csinálанд is felosztott szorgalma s gondjai miatt, mint különben csinálhatott volna: nyerni fog Erdély, hogy Wesselényiből többet tevé“.

A legnagyobb tapintattal egyesíté a maga személyében a jó barát és lelkes nevelő tulajdonságait, úgy, hogy „sem a tanító s nevelő nem felejté soha, hogy ő társ és barát egyszersmind s a Wesselényi személyének és születésének is tartozik valamivel, sem a társ és barát nem soha, hogy ő tanító és nevelő is, s Wesselényi is tartozik viszont neki“. Ha ki a nevelőt és tanítványt látta s a közöttük kifejlődött ritka szép egyetértést tapasztalta; úgy hihette, hogy az érettebb Póza és Carlos barátságát szemléli. Midőn 1814-ben Bécsben létük alkalmával valaki arra figyelmeztette Patakynak, hogy talán szigorúbban kellene bánnia tanítványával, Patakynak büszke örömmel csak annyit felelt: mi ketten ismerjük egymást.¹

Wesselényi egészen megérté őt. Tisztán látta, mit tett érte, mit áldozott föl kedvéért. Úgy vélte, ha a maga szárnyára kelhet: sikerül lerónia minden tartozását az iránt, a kinek szülei után legtöbbet köszönhet. Úgy vélte: megédesítheti napjait s nyugodt életet biztosít számára. „Azon szorgalommal — írja

¹ Erdélyi Levelek, id. m. 324—325. l.

Wesselényi Kazinczynak — a melyet a kötelesség egész érzése szül, s a barátság legszentebb tüzével áldozta ő magát nekem: termékeny lelkét, szép érzéseit száraz tudományokba előlte s bészárta maga előtt a szép pályát; ifjúsága rózsaoörömeit, szép ideáljai közt való élését, a dicső koszorút s a halhatatlanságot, — mind ezeket csak egy elrejtett könnyel, de nem reszkető karral vetette bé a barátság oltárán égő emésztő lángokba. Mit adhattam volna én mindezekért neki? Az egeket áldva adtam volna életemet érte“¹

Tanítványának e szoros ragaszkodását Pataky hasonlóval viszonzta. Lelki öröme túláradt, ha Wesselényi a kiválóbb emberek dicséretében részesült: ha jelleme akár a tudósokkal, akár a politikusokkal vagy alattvalóival érintkezvén, ragyogó tulajdonságaival nyilatkozott; ha azt látta, hogy a korán érett s komoly ifjú mily naiv gyermeki szívvel siet jó barátaihoz és útazásaiból vissza anyjához. Lelkesedve kiált fel Kazinczyhoz írott levelében: „Mennyi öröm egy nevelőnek növendékjében egyszerre forró szívű barátot s buzgó fiat szemlélni!“² Nem is sejtette még ekkor sem a nevelő, sem a tanítvány, hogy egymás iránti szeretetük lángja oly hamar kilobban.

¹ 1815 aug. 4 levele. A M. Tud. Akadémia kézírattárában: M. Irod. Lev. 4. r. 29. sz.

² 1814. nov. 24. levele. Kaz. F. Lev. XII. köt. 196. l.